

ПОЛИТИЧКА ЛИЧНОСТ СТЕПАНА БАНДЕРЕ И РУСКО-УКРАЈИНСКИ КОНФЛИКТ

Кључне ријечи

Степан Бандера;
Украјина; Украјинци;
украјинско-руски односи;
украјинско-руски рат.

Аутор

Марко Мијатовић је доктор
политичких наука и научни
сарадник, Београд, Србија

Кореспонденција

markomijatovic78@gmail.com

Област

Политичке науке

Резиме

Започињање „специјалне војне операције” Руске Федерације у Украјини значајно је променило актуелну политичку слику света и отворило бројна питања, пре свега будућности односа Украјине и Руске Федерације, те руског и украјинског народа. Заоштрени руско-украјински односи трају већ годинама уназад, а кулминирали су „Евромајданом” 2014. године, када је масовним протестима на кијевским улицама на власт по други пут дошла прозападна власт, која се одржава и до данас. Овим радом желимо да у том контексту испитамо контроверзну политичку личност и праксу Степана Бандере, који је и са украјинске и са руске стране већ годинама уназад перципиран као личност – мит украјинског екстремног национализма, као и укупни утицај сећања на њега у савременој Украјини, па самим тим и утицај на актуелна догађања.

DOI

10.5937/politeia0-51951

Датум пријема чланка

07.05.2024.

Датум коначног прихватања чланка за објављивање

29.06.2024

КРАТКИ ПРИКАЗ ИСТОРИЈЕ САВРЕМЕНЕ УКРАЈИНЕ И РУСКО-УКРАЈИНСКИХ ИДЕНТИТЕТСКИХ СПОРОВА

Питање украјинско-руских односа сложено је и може се сврстати у један од већ сада отворених сукоба услед „нарцизма малих разлика” и проблема „дељења исте историје”. Тако ћемо, илустрације ради, из руских извора читати да је тадашњи простор Украјине и држава „Кијевска Рус” у којој је 988. године у време владара кнеза Владимира Великог примљено источно, византијско хришћанство ништа друго до прва руска држава (Ivanov, Karev, Kuskina, Orešnikov, Suhareva 2009: 19), која се доцније под монголском најездом географски померила ка североисточнијим крајевима, односно према новонасталом центру – Москви (која је основана у XII веку). Украјинци су, као и Белоруси, из доминантне руске политичке перспективе део руске нације или пак „руског света”, који је потекао из истог словенског етничког корена са посебним карактеристикама и посебним дијалектом (као „Малоруси” – Украјинци или пак Белоруси).

Из Кијева се, посебно након промена 2014. године, у светлу новог наглашено украјинског националистичког наратива пак одговара тезом да тај град, као центар државе „Кијевска Рус” у X веку, као ни она сама не могу сматрати руским, већ аутохтоним украјинским, словенским градом, центром државе са аутохтоним украјинским владарима, али и са јаким утицајем норманског племена Варјази. Иако се не спори да Украјинци и Руси воде заједничко етничко порекло из суседних, географски и етнички блиских словенских племена, у прилог украјинском виђењу ствари износи тезу да је град Кијев настао 441. године,

а Москва тек 1147. године, те да „Кијевска Рус” има за то време богату културну традицију за разлику од тадашњег простора данашње Русије, тешко приступачне и далеко мање насељене територије, са већином угро-финског становништва и мањим бројем Словена – као нуклеуса руског народа (Burda 2022: 35).

Несумњиво, историјска судбина Руса и Украјинаца, било да су посматрани као део исте руске нације или посебних националних ентитета, разликује се. Слом Кијевске државе оставља словенски етнос на том подручју подељен на три дела – руски, украјински и белоруски. Руски потпада под монголско вазалство (до 1480. године), чиме се и географски раздваја од Украјинаца, док украјински (након одређеног периода ревитализације државности на западу Украјине у време кнеза, доцније краља Галиције и Волиње Данила) и белоруски елемент потпадају под власт Пољско-литванског комонвелта, који наступа са запада.

Док простор Русије са ослобођењем од монголског ропства постаје центар моћне државе која се ширила хиљадама километара на исток укључујући у свој састав многе друге народе (њих преко 140) стигавши до Камчатке и Аљаске, судбина Украјинаца била је далеко сложенија. Са најездом Монгола, украјинска државност сели се на запад, да би се након коначног слома државе украјинска самосталност одржавала кроз одређене облике козачких заједница средњеукрајинских степа на границама великих царстава. Они су, услед географског положаја, били под сталним ударом великих сила (Русија, Пољско-литвански комонвелт, Шведска, Турска и др), принуђени да се у дефанзивном ставу бране и праве различите пактове, савезништва, али и уступке

како би опстали. За разлику од Руса који су у Москви имали снажно седиште своје православне цркве, пледирајући на улогу новог Цариграда или пак „трећег Рима”, то са Украјинцима услед непостојања сопствене државе није био случај. Украјинци су због заједничке религије мање или више остали под утицајем Руске империје, поготово у источном делу данашње Украјине, док су у западном делу морали да праве компромисе услед јаког и оштрог сукоба са бастионом католицизма источног Европе – Пољском односно тадашњим Пољско-литванским комонвелтом, што је посебно видљиво кроз признавање Уније са Ватиканом (Уговор о црквеној унији из Бреста 1596. године).

Украјинска самосталност у наредном периоду огледа се кроз козачке насеобине уз реку Дњепар са седиштем у Запорожју (тзв. Запорошка Сич), које су имале војни задатак да чувају источне пољско-литванске границе. Генерално узев, стратегија украјинских козака била је да у складу са сопственим интересима опстанка праве различите савезе са Пољском, Русијом, Шведском – у зависности од тренутне спољнополитичке конјунктуре. Тако 1654. године украјински козаци склапају уговор са Русијом – тзв. Перејеславски уговор, када они заједно са две руске армије нападају Пољско-литванску унију долазећи све до Лавова (Tumowsky 1999: 62). Са друге стране, иако су под украјинским националним херојем хетманом Богданом Хмељницким са руским армијама Украјинци ратовали против Пољака, неколико деценија касније под хетманом Иваном Мазепом „у борби за аутономију Украјине” заједно са шведском војском крећу у борбу против Руса (Burda 2022: 108-110).

У паралелограму интереса сукобљених

великих сила већински гркокатолички Украјинци у 19. веку улазе у састав католичке Аустроугарске. Па ипак, у то доба око четири петине Украјинаца живело је у Руској империји, а свега једна у Аустроугарској. Хабзбуршка монархија, за разлику од Русије која Украјинце види као Малорусе и део руског етноса, није имала проблем да отвори простор за промовисање посебног украјинског националног идентитета, а што је раније била и пољска намера још од Уговора из Бреста и за аустроугарске власти била погодна основа за грађење посебног, могло би се рећи и антируског, националног елемента, па је тако и регион Галиције постао пијемонт украјинске нације, кроз формирање тзв. „Галицијске идеологије” (Milošević 2008: 42-46).

У Првом светском рату Украјинци су се борили на обе стране – и аустроугарској и руској. После хаоса који је изазван Октобарском револуцијом у Кијеву је проглашена Украјинска народна република, која никада није била самостални политички ентитет. У борби против бољшевика, односно поборника Октобарске револуције који су претили са истока Украјинци су се прво повезали са Немцима, а потом и са Пољацима, али то им није помогло. И у Лавову је проглашена Западноукрајинска народна република, која је хтела удруживање са Украјинском народном републиком, али су је пољске трупе окупирале у неколико месеци, тако да су Украјинци крај Првог светског рата дочекали поражени и раздвојени. После Првог светског рата, 26 милиона Украјинаца живело је у СССР, а у новонасталим државама – Пољској (пет милиона), Румунији (800 хиљада) и Чехословачкој (500 хиљада).

Парадоксално, етничка група Украјинаца са националним идентитетом у зна-

чајној мери заснованом на антируским основама управо фаворизованим од нестале Аустроугарске, а у претходним вековима и од пољске стране, територијално после Првог светског рата припада Пољској која сада тај украјински идентитет оспорава и гуши (иако су Украјинци чинили 14% становништва), што изазива украјински отпор. Посебну димензију даје чињеница да је за разлику од Пољске у Совјетском савезу (СССР) самостални украјински идентитет признат (разуме се, под строгом контролом совјетске, тоталитарне државе) и добија самосталну федералну јединицу интегрисану у СССР. Иако се у СССР приступило формирању украјинске као и других федералних јединица, Украјина је због укупних догађања у периоду 1917-1920. године и сепаратистичких тенденција остала предмет неповерења совјетског руководства, као и предмет често конфузне и променљиве совјетске политике центра у Москви.

Након совјетског искуства долази до мирног распада заједничке државе и независности Украјине 1991. године. Наравно, имајући у виду тадашње међународне констелације међу великим силама, као и геостратешки положај те велике земље, она је неизбежно морала укључити и стране чиниоце. Неспорно, Руси и Украјинци су народи који су у политичком и етничком смислу били „градивни елементи” СССР, јер су 1989. године у њој Руси чинили 54,6%, а Украјинци 18,6% становништва (Kapelel 2023: 239).

Такође, Будимпештанским споразумом (потписаним 1994. године од стране Украјине, Руске Федерације, САД и Велике Британије) Украјина је добила гаранције великих сила (Burda 2022: 275), пре свега суседне Руске Федерације, за своју независност у границама које су биле важеће

1991. године, али и у каквим Украјина никада није постојала (источни део је преко 300 година био део Руске империје, а централни део преко 200 година, западни делови су пак вековима били део Пољске, односно Пољско-литванског комонвелта, потом и Аустроугарске). Као свој уступак, Кијев је Москви предао 500 комада атомског наоружања из периода СССР, од чега 176 интерконтиненталних ракета опремљених нуклеарним бојевим главама (Kapelel 2023: 269-270). Тиме је Украјина са добијањем самосталности престала да буде нуклеарна сила.

Украјина је започела своју самосталну државност у специфичним околностима, као земља различитости, али и предоминације украјинског и руског националног елемента, који је услед етничких и културолошких сличности, али и дугог заједничког искуства живота у истој држави (Руска империја, СССР) изазивао привидни склад, као и притајене напетости. Груба подела кључних националих идентитета, а након увођења вишепартизма и исказивања изборних преференци, ишла је реком Дњепар. На њеној левој страни и даље на запад све интензивније се исказивао украјински национални идентитет. На истоку је постојала нека врста мирне коегзистенције руског и украјинског националног елемента, што је било и за главни град Кијев, као и источне и јужне области – Харкова, Доњецка, Луганска, Дњепропетровска, Запорожја и Одесе. Има мишљења која праве нијансе у овој етничкој подели, па се уместо два издвајају три јасна политичко-географска региона – Галиција, Малорусија и Новорусија, односно северозападно наглашени украјински дио Галиције, североисточне „умерено украјинске” Малорусије и јужно наглашене руске Новорусије (Petrović 2022:

24–25). Коначно, ту је и четврта, национално искључиво руска област полуострво Крим (додељен Украјини из окриља Русије током постојања СССР 1954. иако међународноправно део Украјине анектиран од стране Русије 2014. године).

Сумарно, након слома СССР односи Украјине и Русије меандрирали су од јаке повезаности до политичких неспоразума (Kapeleer 2023: 264).

У суседству економски ослабљене, али политички и војно и даље моћне Руске Федерације, Украјина је водила умерену политику у погледу ставова Москве (што свакако јесте значајна одредница политике првих лидера самосталне Украјине Леонида Кравчука и Леонида Кучме), како због енергетске зависности, тако и због јасног става Руске Федерације да већински простор бившег СССР, а поготово Украјина и Грузија, не може у својим спољнополитичким плановима имати чланство у НАТО пакту, јер то „Русија види као нарушавање сопственог територијалног интегритета”. У Украјини је ту политику Москва одржавала и подршком проруским странкама и политичарима које су имале изузетан утицај у независној Украјини.

Са друге стране, Украјина је у деценијама своје независности била и под јасним западним утицајем, чији успон почети крајем 1990-их и почетком 2000-их година, са таласима јачања украјинског националног идентитета, мање или више одвојеног од руског, оличеног у политичким лидерима Виктору Јушченку, Јулији Тимошенко и другим, те њиховим политичким покретима, који су у сменама политичких гарнитуре на изборима у земљи која је била у економској транзицији и са бројним проблемима добијали своју шансу. Њихова наглашенија улога била је видљива у тзв. „Наранџастој револуцији” из 2004. година

када су масовне демонстрације успеле да исходују понављање избора услед нерегуларности и када је након поновљених избора наглашено украјински кандидат Виктор Јушченко победио кандидата који је инсистирао на јачим везама са Москвом – Виктора Јануковича.

Ни тзв. проукрајински политичари нису добијали безрезервну подршку бирача, тако да 2010. године проруски политичар Јанукович на председничким изборима побеђује Јушченка. Повод за другу тзв. „револуцију” 2013. године било је одустајање украјинског премијера Миколе Азарова, под контролом председника Јануковича, у последњем тренутку од потписивања Споразума о стабилизацији и прикључивању са Европском унијом. То је изазвало гнев и масовне протесте дела украјинске јавности у Кијеву на Тргу независности (на украјинском – Мајдан независности, од чега је и настала кованица „Евромајдан”), како од стране водећих проевропских партија, тако и од стране екстремних украјинских националистичких странака, пре свих странке „Свобода”. Масовне демонстрације трајале су од краја новембра 2013. до краја фебруара 2014. године, и у њима је у уличним сукобима страдало преко сто људи (Kapeleer 2023: 284–288).

Председник Јанукович напустио је земљу и отишао у Русију, Украјина је наставила проевропску политику и европске интеграције (2017. добила је безвизни режим, 2022. добија статус кандидата за чланство, а 2024. године отпочела је преговоре о чланству у Европској унији), док је на новим изборима за председника Украјине изабран изразито проукрајински кандидат Петро Порошенко. Ни западни извори не споре да је „Евромајдан” изазвао поларизацију у земљи, пре свега око

питања приступања Украјине Европској унији. Многи политичари, као и већина становништва истока и југа земље, нису учествовали у догађајима на „Мајдану”, већ су само млако или нису уопште подржали оријентацију Украјине ка Европској унији. Шта више, било је и случајева руских контрадемонстрација, посебно на истоку земље (Kapeleg 2023: 287).

Уследио је руски одговор – анексија Крима од стране Руске Федерације и отпочињање сукоба у пограничним областима према Русији – Доњецкој и Луганској, односно каснијег формирања Доњецке (ДНР) и Луганске народне републике (ЛНР). Покушаји заустављања сукоба оружаних снага Украјине, појачаних добровољачким јединицама претежно са запада Украјине са ирентентистима из ДНР и ЛНР (који након плебисцита проглашавају независност) трају континуирано од 2014/15. па до краја 2021. године. Почетни осетнији продор локалних руских снага ЛНР и ДНР задржан је на широј регији већих градских центара Доњецка и Луганска. Ратни сукоби у наведеном периоду довели су до 14.000 жртава и било је покушаја њиховог превазилажења уз посредовање међународне заједнице, кроз потписивање два мировна уговора „Минск 1” и „Минск 2”.

На редовним изборима за председника Украјине 2019. године Петра Порошенка победио је глумац Володимир Зеленски са новоформираном странком „Слуге народа” и умеренијом политичком агендом која је обећавала завршетак сукоба на истоку Украјине. Па ипак, јака концентрација украјинске војске на правцу ДНР и ЛНР, као и изненадна одлука Русије да призна ДНР и ЛНР 21. фебруара, а три дана касније 24. фебруара 2022. године и да нападне Украјину, довели су до отвореног

сукоба две земље.

СТЕПАН БАНДЕРА – ПОЛИТИЧКА БИОГРАФИЈА

Степан Бандера рођен је 1909. године у месту Старји Уринив (данашња украјинска Ивано-Франковска област, тада у Аустроугарској) у породици гркокатоличког свештеника (Szumilo 2021). Степан Бандера одрастао је у немирном периоду Првог светског рата, као и рата који су Украјинци водили за самосталну државу и против Пољске и против СССР (1917-1920), у којем је активно учествовала и породица његовог оца Андрија, који је био војни капелан.

У политичком контексту тим простором тога времена доминира раније поменута тзв. „Галицијска идеологија”, подстицана деценијама аустроугарском власти уочи Првог светског рата, ослоњена на гркокатолички верски основ (разуме се, подржан из Ватикана) и нудила је следеће основе за украјински национални програм – Украјинци немају ништа заједничко са Русима, односно Великоруси (Руси) и Малоруси (Украјинци) немају ништа заједничко; Кијевска Рус није руска него украјинска држава; Владимир Велики није руски него украјински кнез; хетман Богдан Хмељници одлучио се на савез са Русијом (Перејеславским уговором из 1654. године) само привремено, док не постигне самосталну државу; од Русије страшније звери нема; Православље је никаква религија. До данашњих дана ставови су еволуирали у актуелни циљ – Украјина се мора одвојити од Русије и укључити у евроатлантске интеграције, односно Европску унију и НАТО (Milošević 2008: 47).

Овакви, по много чему ригидни ставови ослонили су се на аутономистичке

тежње украјинске интелигенције XIX века из „које постепено настаје одређени консензус о основним елементима засебне украјинске културе, да би затим тај консензус постао основа украјинске националне самосталности” (Rjabčuk 2003: 26–27). Украјинска национална идеја провејава из активности књижевника Тараса Шевченка, Ивана Франка, Јурија Липе, економисте и историчара Михаила Драгоманова, историчара Михаила Грушевског, а касније и екстремних политичара Дмитра Донцова и Јевгена Коновалеца те многих других.

То национално врење шири је контекст одрастања али и политичког сазревања Степана Бандере, који је од 1919. до 1927. године похађао средњу школу у Стрију код Лавова и био члан бројних кружока и друштава усмерених јачању украјинског националног духа – удружења скаута (Пласт) и других. Након средње школе уписује студије агрономије у Лавову (у тадашњој Пољској), где је положио све испите, али није му било допуштено да дипломира због припадности тајним украјинским организацијама и хапшења услед тога. Савременици о Бандери говоре као о националном занесењаку, добром оратору интензивно заинтересованом за политику, дубоком гркокатоличком вернику и породичном човеку (ожењен Јарославом која је такође долазила из породице гркокатоличког свештеника са којом је имао троје деце), као и харизматичној особи склоној хумору (Rossolinski Liebe 2014: 96).

На таласу послератних политичких збивања, Бандера постаје 1927. године члан тајне Украјинске војне организације, а почетком 1929. године и члан у Бечу основане Организације украјинских националиста (ОУН), чији је конач-

ни циљ оснивање независне и етнички чисте Украјине, којој је примарни противник била Пољска. Нове политичке генерације Украјинаца наследиле су од својих претходника из периода Аустроугарске и Руске царевине идеје украјинске независности, конспиративну структуру и терористичке методе у постизању циљева. Уједно, ново је било радикална верзија украјинског национализма, а предратни политички лидери били су оптуживани за ограничавање само на питање коришћења украјинског језика и успостављање културе дефетизма. Они су прокламовали нацију као врхунску вредност, а циљ је био „креирање новог човека”. Аутор ове идеологије био је Украјинац из источне Украјине, раније поменути Дмитро Донцов. Иако никада није постао члан ОУН, својим текстовима обликовао је нову генерацију политичких лидера активних у тој организацији (Plokhii 2015: 238–239).

У својој политици ОУН тежио је „потпуној револуцији” одбијајући било какав покушај пољско-украјинског договора, уз „настојање ка заокруживању украјинске националне територије и протеривања свих окупатора са њене територије”. Степан Бандера је почетком 1930-их брзо напредовао у ОУН и 1931. године постао руководилац пропаганде ОУН. То се поклопило и са сменом генерација у ОУН, када су „очеве” препустили своја водећа места радикалнијим „синовима” (вођа „старе гарде” био је Јевген Коновалец, оснивач ОУН и бивши официр, учесник украјинског устанка 1917–1920. године). Разлика међу њима била је генерацијска – старији припадници ОУН били су склонији мирољубивијим решењима имајући у виду ратно искуство у аустроугарској војсци и украјинском устанку крајем Првог светског рата, док су млађи, временом

називани „бандеровци”, били склонији радикалнијим методама, атентатима на пољске званичнике, совјетске дипломате или пак „Украјинце лојалне пољској држави” (Rossolinski Liebe 2014: 101).

Тако су Бандерини сарадници у Лавову 1934. године убили совјетског конзула, а исте године извршили су атентат на пољског министра унутрашњих послова Бронислава Пјерацког у Варшави. Реакција пољских власти довела је до масовних хапшења припадника ОУН, као и формирања логора у Берези Картушкој – затвору за политичке противнике. Почетком 1935. године започело је суђења Степану Бандери. Одржана су два процеса која су изазвала пажњу европске јавности – један у Лавову и други у Варшави. Том приликом Степан Бандера изјавио је на украјинском језику да је „његова намера да одвоји део Пољске како би се формирала јединствена украјинска држава, чији се један део налази под совјетском окупацијом и који Бошљевици уништавају... СССР није само одвојен Кинеским зидом од цивилизованог света, већ и зоном комуниста, официрима Чеке, као и војницима Црвене армије. Они користе грубу физичку силу, па смо и ми принуђени да је користимо против њих”. Свој говор окончао је речима „наша идеја је у нашем схватању толико велика, да када говоримо о њеној реализацији, сматрамо да се морају жртвовати не само појединци, нити стотине, већ и милиони ако је потребно да би се она остварила” (Rossolinski Liebe 2014: 159).

Степан Бандера првобитно је осуђен на смртну казну, касније преиначену на доживотну казну затвора. Казну је служио у пољским затворима од 1934. до 1939. године. Са сломом пољске државе почетком Другог светског рата, пуштен је из затвора у септембру 1939. године. Тада се

упутио у Лавов, у који је неколико дана пре тога дошла совјетска власт.

Неколико месеци касније, 1940. године, Организација украјинских националиста (ОУН) поделила се на две фракције – једну предвођену Андријем Мељником (ОУН-М) тзв. „мељниковце” и другу коју је предводио Бандера (ОУН-Б), тзв. „бандеровце”. Раскол у суштини није био идеолошке природе. Обе организације имале су исте непријатеље и обе су се залагале за независну Украјину. Радило се само о питању тактике – ОУН (Б) залагала се за свеопшти устанак без одлагања, а ОУН (М) хтела је да сачека пригоднији тренутак (Rossolinski Liebe 2014: 172).

ОУН-Б прилагођавао се новим околностима, тражећи савезнике за формирање самосталне украјинске државе, у конкретним околностима у нацистичкој Немачкој. Илустрације ради, приликом Бандериног уласка у дворану током суђења 1935. за атентат на пољског министра полиције, он је своје саборце поздрављао са „Слава Украјини!”, и они су му одговарали „Слава Украјини!”. Неколико година касније на Другом конгресу украјинских националиста, одржаном у Кракову у априлу 1941. године, присутни су званично усвојили бројне фашистичке принципе, симболе и ритуале. Други велики конгрес украјинских националиста, одржан у Кракову, 3. априла 1941. године, одлучио је да промени отпоздрав: Уместо „Слава Украјини!” одговарало се узвиком „Слава херојима!”, уз поздрав уздигнутом десном руком по угледу на немачке нацисте. Програм украјинских националиста почео је да укључује и принцип – Једна нација, једна странка, један вођа (Rossolinski Liebe 2014: 177).

Немачки напад, као што је познато, потпуно је изненадио СССР, тако да је

Црвена армија од 22. јуна 1941. године почела панично да се повлачи на исток. Осам дана након почетка операције „Барбароса”, 30. јуна 1941. године, у Лавову који је окупирао Вермахт следбеници Степана Бандере прогласили су независну украјинску државу са новом владом на челу са његовим сарадником Јарославом Стецком (тзв. Украјинска државна администрација) и Степаном Бандером као шефом државе. Лидер „нове украјинске Владе” Јарослав Стецко о томе обавештава вође других фашистичких држава у Европи. Тако, у писму Адолфу Хитлеру он му се „захваљује што су победе немачке војске успеле да Нову Европу прошире и на њене источне делове, и на тај начин обезбеде да украјински народ постане слободан члан европске породице народа у сувереној украјинској држави и игра активну улогу у великом плану”, те да му „жели да крунише своју борбу кроз вечни тријумф”. О проглашењу независне украјинске државе, Стецко обавештава индикативно и поглавника НДХ Анту Павелића речима „обе револуционарне нације (украјинска и хрватска), ојачане у борби, биће гаранти успоставе здравих околности у Европи новог поретка” (Rossolinski Liebe 2014: 216). У сличном духу Стецко се обраћа и италијанском те шпанском лидеру Мусолинију и Франку.

Супротно Бандериним очекивањима, Немци нису признали овај проглас, па сходно томе нико други од њихових савезника, и укинули су сва овлашћења која је на себе преузела Бандерина тзв. „Украјинска државна администрација”, успостављајући „Савет старца” и „Украјинску државну администрацију” више као саветодавна тела „у циљу заштите интереса украјинског народа” без посебних извршних овлашћења. Иако је у немач-

ким круговима било размимоилажења око будућности Украјине и Украјинаца, рајхсминистар за окупирана источна подручја Алфред Розенберг сматрао је да Украјинцима треба дати аутономију како би их се придобило за рат против СССР, али су, пре свега војни кругови били против тога и остали су при спровођењу „Генералног плана за Исток” који је предвиђао „поробљавање” Украјинаца, Белоруса и Пољака, те њихово касније елиминисање – тај план погађао је 64% Украјинаца, 75% Белоруса и 85% Пољака (Rossolinski Liebe 2014: 245-246).

Убрзо након уласка немачких војних снага у Лавов и западну Украјину, Степан Бандера ухапшен је и пребачен у Краков, а потом у Берлин. Почетком јула 1941. године Бандера се сусреће са државним подсекретаром Генералног гувермана (којем је, након окупације Пољске припао њен већи део) Ернстом Кунтом који му саопштава да никакве самосталне украјинске акције нису дозвољене, а посебно не проглашавање самосталне државе „док се рат са СССР не оконча”, те да се „не вуку непромишљени потези, да проглашење украјинске државе није у немачком интересу и да морају да се чекају Хитлерове одлуке, јер је једино Вермахт властан да прогласи украјинску државу” (Rossolinski Liebe 2014, 246). На то је Бандера одговорио да је „прогласио независну украјинску државу са ауторитетом који је добио од украјинског народа, без сагласности немачке војске” и да „једино Украјинци могу обновити украјинску државу, уз сагласност Немачке”. Бандера је, ипак, овом приликом показао лојалност и обећао помоћ својих војних јединица Немачкој (Rossolinski Liebe 2014: 247).

Од почетка јула 1941. Бандера је био у кућном притвору у Берлину, а у септем-

бру исте године био је послат у Зеленбау, посебно одељење концентрационог логора Захсенхаузен, у коме су били смештени „посебни политички заробљеници”. Његово хапшење изазвало је бурну реакцију његове ОУН(Б), чија група чланова крајем октобра 1941. године шаље писмо Гестапоу у Лавову у коме се наводи да је „Хитлер преварио Украјину, те да ће Америка, Енглеска и Русија дозволити самосталну украјинску државу”. То је изазвало брзу немачку реакцију у којој су немачке јединице убиле неколико виђенијих чланова ОУН(Б) и ухапсиле преко 1500 њених чланова. У међувремену, Немци су успели да обезбеде погодније партнере за сарадњу, укључујући Володимира Кубијовича и његов украјински Централни комитет. Кубијович је иначе био географ, угледни интелектуалац и изразити антисемита, али свакако и човек на кога се лакше могло утицати него на Бандеру. На његову иницијативу Хајнрих Химлер основао је СС дивизију „Галиција” коју су чинили искључиво Украјинци. Химлер је у тој дивизији планирао осам хиљада војника, а пријавило се чак 80 хиљада кандидата (Rossolinski Liebe 2014: 255).

Па ипак, ОУН(Б) је имала у западној Украјини већ десет хиљада чланова и разгранату организациону мрежу. „бандеровци” су били далеко најважнија снага украјинског националног покрета. Доступни подаци говоре о томе да 1942. године ОУН(Б) који се налази у Украјини „верује у победу Немачке на Источном фронту, али и пораз Немачке од стране савезника на Западном фронту, што би створило околности да се нацисти ипак одлуче за успоставу украјинске државе”. Антијеврејска становишта ОУН(Б) нису се променила – и даље се СССР види као држава „јеврејског большевизма”, а у

пропагандним материјалима које дели ОУН(Б) наводи се: „не желимо да радимо за интересе Москве, Јевреја, Немаца, хоћемо да радимо сами за себе” (Rossolinski Liebe 2014: 261). Неспорно је да је за овакве ставове немачка страна знала и да средином 1942. године Немци сматрају да је ОУН(Б) „претежно антинемачка и незаконита организација”. Велики број бандероваца ухапшен је и интерниран. Средином 1942. године 48 чланова ОУН(Б), међу којима и рођена браћа Степана Бандере – Васил и Александар, а касније око још 200 њених чланова послати су у концентрациони логор Аушвиц. Иако су били под донекле повлашћеним третманом, неколико десетина чланова ОУН(Б) укључујући Бандерину браћу није преживело Аушвиц (Rossolinski Liebe 2014: 250-251).

Иако је немачка војна управа настојала да у наведеним временима оптерећеним тешким борбама на источном фронту организује своје лојалистичке украјинске формације у облику разних јединица, милиција, честа су дезертерства њених чланова и приступање ОУН(Б), која у децембру 1942. године доноси одлуку о оснивању Украјинске ослободилачке армије, потом назване Украјинском устаничком армијом (УПА). У њу улазе чланови ОУН(Б), припадници локалних полицијских снага, СС дивизије „Галиција”, те разних немачких формација, као и лидери ОУН(Б) Роман Шухевич и Васил Сидор, који постају једни од њених првих команданата (Rossolinski Liebe 2014: 262).

Већ 1943. године Трећа конференција ОУН закључује да Немачка не може добити рат и да пред ОУН(Б) и УПА стоји неизбежан рат са Црвеном армијом и Пољском армијом. У складу са тим, ОУН(Б) полако мења и своја начела, па тако спрема аргументацију за сарадњу са западним савез-

ницима и истиче да се „УПА заправо бори против два империјализма – немачког и совјетског” (Rossolinski Liebe 2014: 264).

Поред Јевреја и Совјета за „бандеровце” највећи непријатељи били су и Пољаци. Као Источна Галиција, и суседни регион Волиња био је национално мешовит, на додиру украјинских и пољских територија, а тада под немачком окупацијом. УПА, као војно крило ОУН(Б) већ броји 30 хиљада војника, током 1943. године одлучује се за одмазду према Пољацима у Волињи, као увод у очекивани сукоб са устаничком Пољском отаџбинском армијом. Украјински националисти сматрали да се Волиња ни у ком случају не може вратити под окриље будуће пољске државе. Тада долази до масовне одмазде УПА над волињским Пољацима, где их је страдало од 70 до 100 хиљада. У условима „рата свих са свима”, Пољска отаџбинска армија, као и пољски тзв. Народни батаљони, па чак и Пољаци у немачким јединицама крећу у освету према Украјинцима којих је убијено од 10 до 20 хиљада у Источној Галицији и Волињи. Уз нападе над волињским Пољацима УПА је учествовала и у погромима над Јеврејима.

Иако физички није био присутан, велика је вероватноћа да је Бандера тајно одржавао везу са руководством ОУН(Б) и Украјинске устаничке армије, међутим, обим информација које је имао о кампањи против пољског становништва остаје у великој мери непознат, па ипак „његова лична одговорност за убиства Пољака је несумњиво била врло ограничена или чак никаква, али он сноси пуну моралну одговорност – злочини су се десили као резултат ’националне револуције’ коју је планирао, а он никада није осудио догађаје из тог периода” (Szumilo 2021).

ОУН(Б) у Источној Галицији и Волињи

поред борбе са совјетским партизанима, пољским устаницима из Пољске устаничке армије, улази и у сукоб са немачким јединицама, пре свега са циљем набављања потребног наоружања и спречавања даљег немачког реквизирања хране (Rossolinski Liebe 2014: 283). Па ипак, 1943. и 1944. постоје споразуми немачке војске и ОУН(Б) о заједничкој борби против Црвене армије.

Бандера је боравио у поменутом специјалном делу логора Захсенхаузен до септембра 1944. године када је враћен у кућни притвор у Берлину. Наведена чињеница оправдавала се тиме да је Немачка очигледно губила рат и да је желела да окупи све припаднике источноевропских народа за борбу против Црвене армије. У фебруару 1945. године оснива се Украјински национални комитет, у чијем руководству је и Степан Бандера, а који је имао за циљ да мобилише што више Украјинаца за борбу против Црвене армије. Почетак 1945. године Бандера проводи у Берлину да би потом прешао у Беч, где је ОУН(Б) организовала састанак на коме је поново проглашен за њиховог лидера и представника њихових прекограничних снага. Након совјетског уласка у Беч, Бандера прелази у Праг а потом у Инзбрук. Одлука ОУН(Б) била је да Бандера остане у егзилу и да се на наративу његовог заробљеништва настави пропаганда међу Украјинцима за рат против СССР и независну украјинску државу, уз пренебрегавање сарадње коју је ОУН(Б) током Другог светског рата остваривала са Немачком (Rossolinski Liebe 2014: 290).

На простору западне Украјине у првим годинама после Другог светског рата „ситуација подсећа на грађански рат”, и траје жестока борба ОУН(Б), односно „партизана УПА” или „бандероваца” (који броје око 20 хиљада људи) са Црвеном

армијом све до 1952. године, што свакако говори о упорности отпора. „Бандеровци” се нису могли супротставити фронтално са црвеноармејцима и били су оријентисани на диверзије и саботаже. Изводили су атентате на представнике совјетских власти и њихових украјинских савезника. Према совјетским изворима у том периоду убијено је 153, ухапшено 134, а депортовано 203 хиљаде људи. Борци УПА током сукоба убили су око 20 хиљада цивила и мање од 10 хиљада припадника оружаних, војних и полицијских снага СССР (Rossolinski Liebe 2014: 307-308).

Степан Бандера преселио се у Минхен, где је живео у америчкој окупационој зони под лажним именом Стефан Попел. Никада није мењао своје ставове – уместо тога, једноставно их је прилагодио реалности-ма Хладног рата. ОУН(Б) није престала да постоји и борбу је наставила из емиграције. Како су напетости Запада и Истока расле, и Степан Бандера је као антикомунистички политичар уживао заштиту америчке, британске и западнонемачке обавештајне службе. Степан Бандера 1948. године одлучује да и сам оде у Украјину, али га од тога одвраћају сарадници и британска обавештајна служба због страха да Русија то не схвати као „политички, а не обавештајни циљ” (Rossolinski Liebe 2014: 327-328).

Свој негативни став према Русима и Русији (и Совјетском савезу) Бандера није крио целог свог живота. О наведеном речито говори његови цитати да „са Москаљима (погрдан назив за Русе који је користио) нема заједничког језика”, затим „постоји само једна Русија – империјалистичка, и тако ће бити све док руски империјализам не буде разорен, поражен, а руски народ се од њега не излечи кроз сазнање да му његов империјализам доно-

си највећу катастрофу – жртве, патње и падове. То је још далеко; Сада је руски народ прожет усијаним империјализмом, више него икада” (Babchenko 2021).

Степан Бандера после 1945. преживео је три покушаја атентата, све док га 1959. године пред кућним прагом није убио агент КГБ, погодивши га посебним пиштољем којим му је лице испрскоа калијум-цијанидом. Он је као вођа (или како је називан међу својим поборницима – „Провидник”) међу украјинском националном дијаспором постао мученик. На погребу 20. октобра 1959. године у Минхену окупило се више хиљада људи и имао је елементе посебне националне манифестације са употребом националних симбола и вршењем верске, гркокатоличке службе. Сећања на Бандеру обележавана су широм украјинске дијаспоре у САД, Великој Британији, Канади и другим државама.

Пажњу је привлачила и чињеница да је погреб поглавника НДХ Анте Павелића у Мадриду, који се догодио након неколико седмица „изузетно подсећао на Бандерин погреб” (Rossolinski Liebe 2014: 415).

За разлику од култа Бандере у дијаспори, у СССР су на њега мање или више заборавили. Одржао се само термин „бандеровац”, што је био синоним за ознаку „противсовјетски”. Период СССР обележен индустријализацијом и одређеним економским напретком, али и строгом политичком контролом довео је у Украјину бројне становнике из других делова земље, пошто се радило о једном од њених најразвијенијих делова. Исток земље, богатији ресурсима и економски развијенији од запада Украјине, остао је и после 1991. ослоњен на Русију, границе су биле прозирне, а прелазак дугачке међудржавне границе и мешање становништва услед етничких и културолошких сличности

било је нешто што је уобичајено и устаљено. Са друге, западне стране Дњепра, несметано су са укидањем комунизма почели да се развијају и негују до тада забрањени наративи о независној Украјини, па и у најмању руку осетљиве и контроверзне епизоде из 1930-их и 1940-их година, пре свега питање масовне глади и страдања у Украјини (тзв. Гладомор).

КУЛТ СТЕПАНА БАНДЕРЕ У НЕЗАВИСНОЈ УКРАЈИНИ

У бројним догађањима који су оптерећивали унутарполитички живот Украјине посебно место добиће питање наглашавања украјинског националног идентитета и култ са крајњег запада Украјине – култ Степана Бандере, који ће кулминирати са курсом „национализације нације” и „декомунизације Украјине” после тзв. „Евромајдана” 2014. године, али и руске анексије Крима и отпочињања ратних сукоба на крајњем истоку земље, у подручју Доњеца и Луганска.

Чак и процеси у правцу конституисања украјинске нације каква је настајала у периоду независности од 1991. године, а ојачала са доласком на власт политичких елита који су желеле ослобађање од присутног наглашенијег руског утицаја (после промена 2004, а посебно након 2014. године) показују да је меморијализација личности Степана Бандере била уско везана само за запад Украјине. Актуелан је податак да му је до 2020. године у независној Украјини подигнуто свега око 40 споменика, и то у Лавовској, Тернопилској, Ивано-Франковској, те области Ривне. Околности у другим деловима Украјине томе нису ишли у прилог, јер док су у области Источне Галиције (Лавова) Бандера и његова ОУН виђени као наци-

онални хероји, то се никако не може рећи за остале делове земље – ни за централни, ни северни, још понајмање за национално мешовити исток и југ земље, па чак ни за поједине делове запада земље.

Илустрације ради, постављање споменика Бандери висине четири и по метра окруженог славолуком од четири стуба у Лавову 1997. добија широке димензије националне манифестације јер симболизује четири кључна периода украјинске историје (Кијевску Рус, Галичко-Волињско краљевство, устанички период 1917–1920. за самосталну Украјину и, коначно, четврти период – независне Украјине после 1991. године. Па ипак, у суседној области Буковина (која између два светска рата није била део Пољске, већ Чехословачке) град Ужгород одбија иницијативу да подигне споменик Степану Бандери, уз нагласак „да се ради о мултиетничкој средини, те да подизање Бандериног споменика не би било прикладно” (Rossolinski Liebe 2014: 513–516).

Док су се водеће партије украјинске оријентације у већој мери чувале од истицања Степана Бандере те његовог контроверзног наслеђа у први план и кретале се углавном у равни генералне поделе левог и десног центра, те различитих популистичких покрета (ако изузмемо додељивања статуса хероја Украјине од стране тадашњег председника Виктора Јушченка, што је одлука која је оборена на суду), то није био проблем за партије крајње деснице. Оне су користиле Степана Бандеру и одговарајућу иконографију у политичке сврхе пре свега – екстремно десна Социјалнационална партија Украјине (СНПУ), која 1994. није обезбедила парламентарни статус, а на изборима 1998. добила је само једног (опозиционог) посланика. Од 2004. године променила је име у

Свеукрајинско обједињење „Свобода” и на изборима 2012. (у коалицији са странком Отаџбина) осваја 32 места у Врховној ради Украјине, а неколико месеци након „Евромајдана” учествује у Влади (од фебруара до новембра 2014), да би јој након избора 2014. опао утицај – и са 4,71% остаје испод цензуса, без представника у парламенту, док 2019. године уједињена са другим опцијама – Владином иницијативом Јарош, Десним сектором и Националним корпусом, осваја само једно посланичко место. Изразитији утицај „Свобода” задржава само у поменутиим областима западне Украјине (Лавов, Ивано-Франковск, Тернопил и Ривне), у којима се Бандера доживљавао и доживљава као национални херој. Сумарно, крајње десне политичке опције за основу својих програма имале су екстремни национализам, антикомунизам, социјални конзервативизам и ослањање на екстремне „фашистичке и антијеврејске идеје” Степана Бандере. Међутим, оне су тешко прелазиле цензус на националним изборима иако је њихов наратив свакако присутан у обликовању националне политике (Shevtsova 2022: 133).

У академској јавности у Украјини а и у другим земљама издвојиле су се три групе историчара са различитим, често дијаметрално супротним погледима на „наслеђе” Степана Бандере. Прва је крајње критична, друга је неутрална, док трећа стаје у одбрану Бандериног наслеђа (Kutkina 2020: 167). У складу са наведеним, Микола Рјабчук, припадник „умерених погледа на Бандерино наслеђе”, у једном свом тексту наводи: „Украјина није само нормална нација са чврстим идентитетом и сигурном државношћу која је пред избором да ли изабрати ауторитаризам или демократију, у конкретном случају – наслеђе криптофашизма Бандере и ОУН или вредности

које промовише Европска унија.... Прави избор је бранити национални суверенитет, достојанство, идентитет или га се пак одрећи у корист Русије и њених подружница. Под тим околностима, други део Бандерине заоставштине остаје релевантан – патриотизам, национална солидарност, саможртвовање, идеалистична посвећеност заједничким циљевима и вредностима” (Rossolinski Liebe 2014: 523).

Дигресије ради, интригантно звуче и речи Миколe Рјабчука изнете почетком XX века о западној перспективи виђења Источне Европе у којима наводи „рационалан однос источних Европљана према Западу не сме да буде нити непријатељски, нити ружичасто-оптимистички. Он мора да буде, фактички, подједнако двострук, као и однос Запада према Источној Европи. Запад није ’добар чика’ и, уопште, није добар. У суштини он је само ’мање зло’ у односу на ону Азију која се назире на истоку”. И управо полазећи од таквог рационалног размишљања и рационалног прорачуна треба да градимо односе источних Европљана, конкретно Украјинаца, са Западом. У супротном – источни Европљани увек ће ризиковати да се нађу у улози изневерених љубавника, као што је више пута било у историји. Запад је безусловно увек био, и биће, за источне Европљане стратешки савезник – бар у оној мери у којој се интереси Источне и Западне Европе подударају. Наивно је ипак очекивати да ће се ти интереси једног дана подударити у целини. Ослањање на Запад не сме да буде слепо и беспоговорно. У супротном – источни Европљани поново могу да постану жртве нове Јалте, Минхена или пакта ’Молотов – Рибентроп’. Запад ће увек пронаћи безброј оправдања да изневери своје источноевропске савезнике, уколико се за тим укаже

потреба, корист или само из ђефа појединих 'русофилних' председника.... Шта заправо може да понуди Западу Источна Европа? Геополитичку стабилност? У одређеној мери – да, иако ће свеједно главни играч у региону остати Русија: управо од догађаја у њој углавном ће зависити безбедност и стабилност европског континента. Русоцентризам, дакле, и убудуће ће доминирати у западноевропској политици, препуштајући Источној Европи улогу „санитетске границе”, мало померене, истини за вољу на исток, према Украјини и Прибалтику” (Rjabčuk 2003: 9-10).

Са „Евромајданом” и почетком ратних сукоба 2014. започиње процес „национализације нације” и „декомунизације”, у којој националне политичке, навијачке и парамилитарне групе попут „Десног сектора”, „Азова” и других имају значајнију улогу. Тако је на пример „Десни сектор” успостављен 2013. године као конфедерација радикално десних националних група и навијача – Социјално-национални парламент, Трозубац (Дмитриј Јарош), УНА Јуриј Шукевич, Патриоти Украјине Андрија Билицког, Бели чекић и Караптски Сич. Следеће, 2014. године пак из редова екстремних навијача ФК Металист и локалних десних група из Харкова настаје претеча организације ”Азов” под првобитним лидерством Андреја Билицког који првобитно оснивају оружану групу ”Црни корпус”, који потом функционише као део Националне гарде Украјине са базом у Маријупољу на обали Азовског мора по коме добијају име – батаљон, а затим пук ”Азов”.

Екстремно десне организације и његови чланови активни су учесници „Евромајдана”, али и учесници ратних сукоба у Донбасу који почев од 2014. године. У тим преломним моментима, десне политичке

групе имају двоструку улогу – „екстремизације јавности и одбране Украјине” (Kutkina 2020: 167). У првих 20 година украјинске независности крајње десне опције на политичкој су маргини, али након „Евромајдана” и почетка рата оне добијају на значају и стичу шири легитимитет на простору целе земље (Likachev 2018).

Све ове оружане јединице екстремних група од почетка сукоба 2014, а посебно током рата после 2022. године постају део јединица Оружаних снага и Министарства унутрашњих послова, односно Националне гарде Украјине.

Коначно, како се у Украјини радило о хетерогеном друштву, у условима јасне поларизације започете оружаним сукобима 2014. године и проукрајинска и проруска опција имале су своје присталице, па је победа наглашено украјинске опције довела до реакције и побуне руског становништва на регионалном нивоу, пре свега у областима Доњецка и Луганска на крајњем истоку Украјине, али и другим регионима (Харков, Одеса, Запорожје и др.). Регионални сукоби у Донбасу прерасли су у свеопшти напад Русије на Украјину 2022., чија је прва последица то да „од 2022. године тешко да неко може помешати Украјину са Русијом, нити Украјинце са Русима” (Maver 2023: 29).

Током отпочињања специјалне војне операције или пуне инвазије Русије на Украјину у фебруару 2022. године званична Москва личност Степана Бандере користи као део наратива којим оправдава своју борбу за „демититаризацију” и нарочито „денацификацију” Украјине, док се са украјинске стране посеже за симболиком везаном за Бандеру и истиче се више, „иронично” у смислу провокације Русије, према појединим мишљењима без дубљег

реферисања на саму личност, идеологију и праксу Степана Бандере, осим у случајевима чланова поменутих екстремних политичких група (Shvetskova 2022: 132-133).

ЗАКЉУЧАК

Личност Степана Бандере је стицајем политичко-историјских околности постала део мита украјинског национализма у турбулентном међународном и међудржавном односу Украјине и Руске Федерације последње деценије. Његова контроверзна биографија и политичка идеологија екстремног национализма показала се као „корисна” и „комплементарна” за екстремне полове са обе стране. За руску – била је оправдање за међународно дифамирање Украјине, касније и оправдање за војну акцију јер се њоме жели „демилитаризација” и посебно „денацификација” Украјине, а за украјинску – оправдање за екстремизацију политичког јавног мњења у правцу антируских позиција и важан симбол екстремно десних украјинских политичких група. Са друге стране, један евидентно локални феномен запада Украјине, у коме је лик Степана Бандере већ деценијама сакрализован као национални херој и мученик, пре свега на антируској и антипољској основи, постао је део општеукрајинске политичке симболике савременог отпора Русији.

Имајући у виду да је пре „Евромајдана” (2013/14) био само мит екстремних политичких група, зашто је Степан Бандера уопште добио на значају? Више је разлога. У тренуцима тадашње опште политичке поларизације између проевропског или прозападног, односно проруског спољнополитичког опредељења земље, првом полу је свака врста подршке била драгоцен, па чак и она из до тада занемарљивих

крајње десних политичких кругова који су величали Степана Бандеру. Екстремни украјински национализам се, пак, доминантно могао ослањати на западно-украјински, верски издвојен гркокатолички елемент украјинске нације, који је остао водећи носилац украјинског национализма, често екстремних манифестација оличених у деловању Степана Бандере.

Настајући на крајњем западу Украјине, у коме је рођен и одраста Степан Бандера, украјински гркокатолички елемент постао је противстављен рускоправославном, што посебно долази до изражаја током XIX века, када је то подручје у власти Аустроугарске, а доцније потпада под власт пољске државе.

Као барем привремени савезник екстремном украјинском национализму против Русије, тада се могао наметнути аустроугарски католицизам (који на сваком кораку настоји да гуши сепаратистичке покрете али и да, током XIX века, ободри супротстављања својих поданика разних нација суседним, противничким државама, у овом случају Руској царевини), а доцније у спору са Пољском ту улогу преузима и немачки/пруски протестантизам супротстављен пољском католицизму, који је остало заједнички непријатељ и Украјинцима и Немцима, што је нарочито видљиво у Дугом светском рату.

Богата историјска традиција Украјине од Кијевске Руси, преко козачких традиција и протодржаве Богдана Хмељницког у XVII веку, допринос Украјинаца укупној култури унутар Руске империје, али и немерљиви допринос победи над нацизмом и фашизмом 1945. године, чини се, сасвим су довољни елементи колективног сећања Украјинаца на политичку самосталност (као једнонационалне или пак бинационалне украјинско-руске државе)

на размеђи великих држава на европској и светској равни и без оштрог антируског, антиполонистичког, антијеврејског става покрета Организације украјинских националиста (ОУН), који је предводио Степан Бандера.

Па ипак, у Украјини се посеже за политичким наслеђем Степана Бандере, које се не може симплификовати само на, како се то често истиче, „иронични одговор“ на руски напад, већ има шире антируске димензије.

Доминантни руски наратив о Украјини и по много чему спорном карактеру њене власти и поред неспорних чињеница чему у прилог говоре однос украјинских власти према руском језику, проруским партијама које су забрањене, присвајању имовине Руске цркве и коначно укидању Руске цркве у Украјини, мора се сагледати и у ширем контексту, посебно имајући у виду укупно ауторитарно политичко наслеђе простора СССР и некадашње Руске царевине.

Ту лако долазимо до закључака о турском подручју Украјине у којем се вековима преклапају утицаји ауторитарних великих сила, а прва национална права Украјинци, као самостални политички ентитет, добијају у самосталној федералној јединици СССР, као суштински недемократској држави. Познати су увиди о честим политички конфузним одлукама совјетских власти – 1920-их се иде на политику тзв. „коренизације“ и претеране украјинизације државног сектора, да би се за време Стаљина СССР вратила на пут јачања руског фактора, пре свега кроз потенцирања руских кадрова и руског језика који добија примат 1930-их у тој великој земљи. Из политичких разлога, како се често наводи, остаје и важно питање „Гладомора“ у Украјини 1930-их година,

које се често наводи предимензионирано, јер жртве једног тоталитарног совјетског режима нису били само Украјинци, већ и Руси и други народи. Украјинци узимају активно учешће у Црвеној армији која је ослободила европски континент од нацизма (између осталог, и исток Србије, Београд и део Војводине 1944. ослобађају јединице Украјинског фронта Црвене армије – Трећа украјинска армија). Истовремено, Украјинци су били у редовима екстремних националистичких група сарађујући са Немцима и које су неспорно починиле бројне злочине према припадницима других народа, пре свих пољском и јеврејском.

Отпор Украјинаца у рату од 2022. године показује, чини се, да му је основа јак утицај Бандериног политичког наслеђа екстремног украјинског национализма подстицан годинама уназад, иако се не може порећи значај и поменутих, мање или више реално заснованих, мишљења и очекивања грађана Украјине да их „на Западу“, у Европској унији, очекује боља економска перспектива, а наравно и неизоставно јака жеља и директна подршка политичког Запада после „Евромајдана“ да кроз „вестернизацију“ Украјине и европске интеграције постигне њено издвајање из политичке орбите Руске Федерације.

REFERENCE

- Babchenko, A. (2021). Степан Бандера ще в 1950 році все розжував про Росію. Preuzeto 28.08.2024. sa <https://glavcom.ua/columns/arkadiybabchenko/stepan-bandera-shche-v-1950-roci-vse-rozzhuvav-pro-rosiyu-732060.html> .
- Burda, S. (2022). Povijest Ukrajine Povijest

- ukrajinskog naroda od prapovijesti do 2022. godine, Zagreb: Alfa.
- Ivanov, B.J., Karev, B.M., Kuskina, E.I., Orešnikov, A. S., Suhareva, O. B. (2009). *Kratka istorija Rusije od najstarijih vremena do kraja XX veka*. Beograd: Logos.
- Kapeler, A. (2023). *Rusi i Ukrajinci: nejednaka braća, od srednjeg veka do danas*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Likachev, V. (2018). *Freedom House, Nations in Trastit (brief), Far-right Extremism as a Threat to Ukranian Democracy, May 2018*. Preuzeto 20.03.2024. sa <https://freedomhouse.org/report/analytical-brief/2018/far-right-extremism-threat-ukrainian-democracy> .
- Maver, A. (2023). *Ukrajina od igre prestolov do vojne za samostojnost*, Celje: Celjska Mohorjeva založba.
- Milošević, Z. (2008). *Od Malorusa do Ukrajinaca; prilog proučavanju promene kulturnog i nacionalnog identiteta Malorusa*, Istočno Sarajevo: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Republike Srpske.
- Petrović, D. (2022). *Ukrajinska kriza i ukrajinsko-ruski konflikt 2019–2022. godine*. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Ploky, S. (2015). *The Gates of Europe; A History of Ukraine*. New York: Basic books.
- Rjabčuk, M. (2003). *Od Malorusije do Ukrajine*. Beograd: Biblioteka grada Beograda/ Čigoja štampa/ Univerzitetska biblioteka Svetozar Marković.
- Rossolinski Liebe, G. (2014). *Stepan Bandera; The Life and Afterlife of a Ukranian Nationalist – Fascism, Genocide, and Cult*, Stuttgart: Ibidem Verlag-Ibidem Press.
- Szumilo, M. (2021). *Stepan Bandera – Leader of Organisation of Ukranian Nationalist», Institute of national remembrance*. Preuzeto 20. 03. 2024. sa <https://ipn.gov.pl/en/digital-resources/articles/8044,Stepan-Bandera-leader-of-the-Organisation-of-Ukrainian-Nationalists.html> .
- Shvetsova, M. (2022). *Looking for Stepan Bandera: The Myth of Ukrainian Nationalism and the Russian 'Special Operation'*. *Central European Journal and Security Studies*, Vol. 16, No. 3, 2022, pp. 132-150. Preuzeto 20. 03. 2024. sa https://cejiss.org/images/docs/Issue_16-3/Shevtsova_-_16-3_web.pdf .
- Tymowsky, M. (1999). *Kratka povijest Poljske*. Zagreb: Matica hrvatska.

THE POLITICAL PERSONALITY OF STEPAN BANDERA AND THE RUSSIAN-UKRAINIAN CONFLICT

Key words

Stepan Bandera; Ukraine; Ukrainians; ukrainian-russian relations; ukrainian-russian conflict.

Author

Marko Mijatović, PhD is a Doctor of Political Science and a Research Fellow, Belgrade, Serbia.

Correspondence

markomijatovic78@gmail.com

Field

Political sciences

SUMMARY

The beginning of a 'special military operation' of the Russian Federation has significantly changed the current political scene of the world and opened up numerous questions, among others, the future of relations between Ukraine and the Russian Federation and between the Russian and Ukrainian people. The strained Russian-Ukrainian relations have been going on for years, and they culminated in the 'Euromaidan' in 2014, when the pro-Western government came to power for the second time after 2004, gaining support of mass protests in the streets of Kyiv, with this political option being still in power today.. In this paper, we deal, given the aforementioned context, with the controversial political figure of Stepan Bandera and his deeds, as well as his impact on current events in the country, since he has for years now been perceived by both Ukrainians and Russians as a figure-myth of the Ukrainian extreme nationalism.

DOI

10.5937/politeia0-51951

Paper received on

07.05.2024.

Paper accepted for publishing on

29.06.2024

